

Fossil åkermark i Horsby

Arkeologisk utredning

Fossil åkermark i Horsby

Arkeologisk utredning

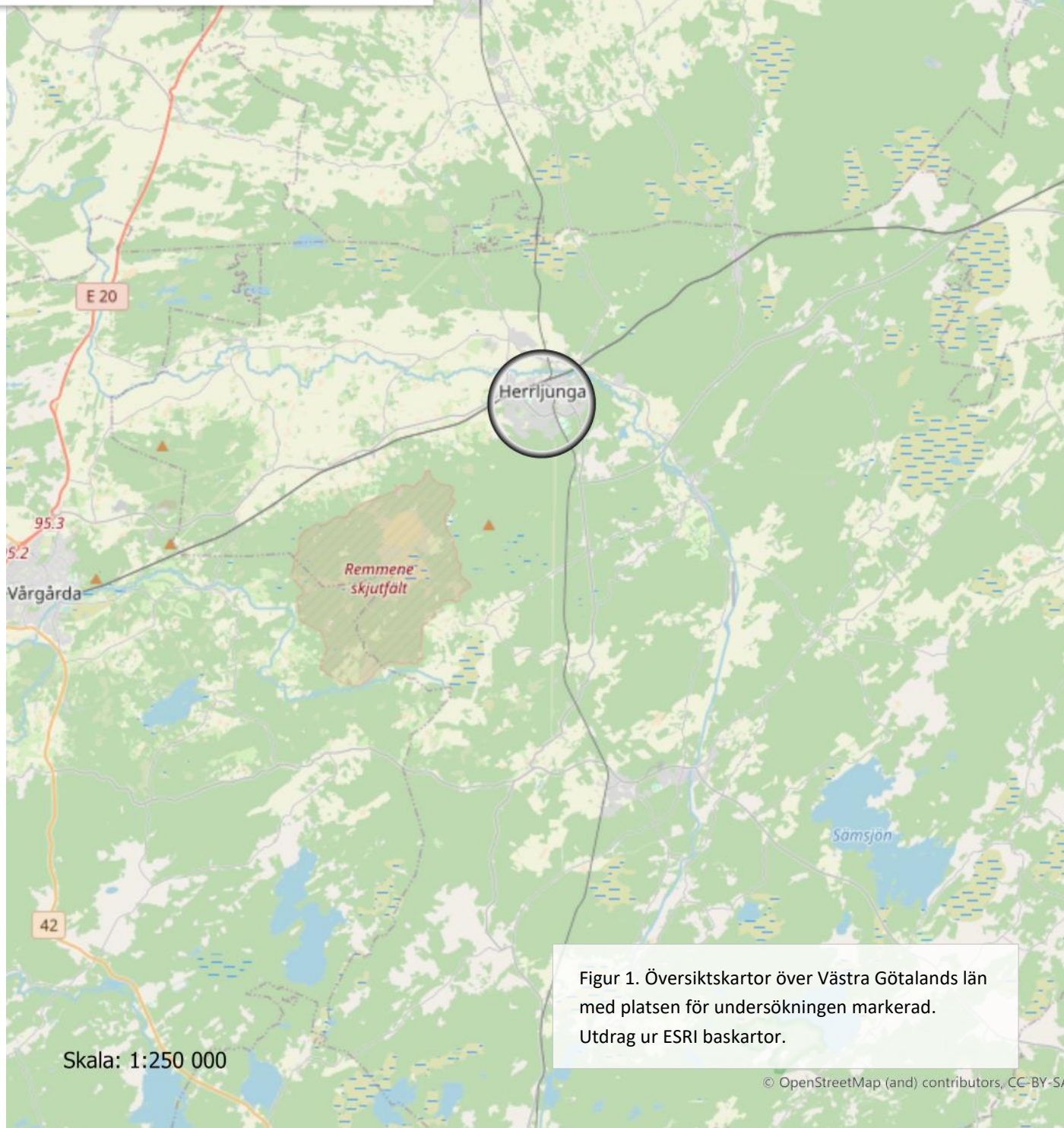
Horsby 11:1
Tarsled socken
Herrljunga kommun
Mats Hellgren

Göta Arkeologi Rapport 2022:28

Omslagsbild: Skålgrop (L1964:6265) belägen på ett stenblock invid gränsen av undersökningsområdet. Foto Johanna Lega.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning och bakgrund	5
Kart- och arkivstudier	6
Metod och resultat	8
Fossil åker L2022:6006	10
Fossil åker L2022:6007	10
Fossil åker L2022:6008	10
Slutsats och åtgärdsförslag.....	11
Källförteckning.....	12
Administrativa uppgifter	12
Bilagor	12

Sammanfattning

Den arkeologiska utredningen resulterade i att tre nya fornlämningar i form av fossil åkermark kunde konstateras. Den fossila åkern kunde bedömas antikvariskt och avgränsades i samband med undersökningen.

Göta Arkeologi bedömer att den fossila åkermarken är välbevarad och att de två större fornlämningsområdena har en vetenskaplig potential för förståelsen av äldre tiders odling i området kring Herrljunga. En förundersökning anses vara nödvändig vid fortsatt exploatering inom området för de två större fornlämningarna.

Inledning och bakgrund

Under hösten 2022 genomförde Göta Arkeologi en arkeologisk utredning inom fastigheten Horsby 11:1 i Tarsled socken och Herrljunga kommun. Utredningen genomfördes enligt länsstyrelsens beslut 431-19208-2022. Anledningen var att Herrljunga kommun avser detaljplanera området för bostäder.

Figur 2. Sökschaktning inom undersökningsområdet. Foto Johanna Lega.

Figur 3. Innan utredningen genomfördes fanns det en känd fornlämning i form av en skålgrop (L1964:6265) inom undersökningsområdet. Skålgropen är belägen på stenblockets ovasida. Foto Mats Hellgren.

Utredningsområdet var cirka 15 hektar stort och bestod av småkuperad skogsmark beläget i södra utkanten av samhället Herrljunga. Området var beläget mellan 118 och 125 meter över havet och jordarten bestod huvudsakligen av sandig morän.

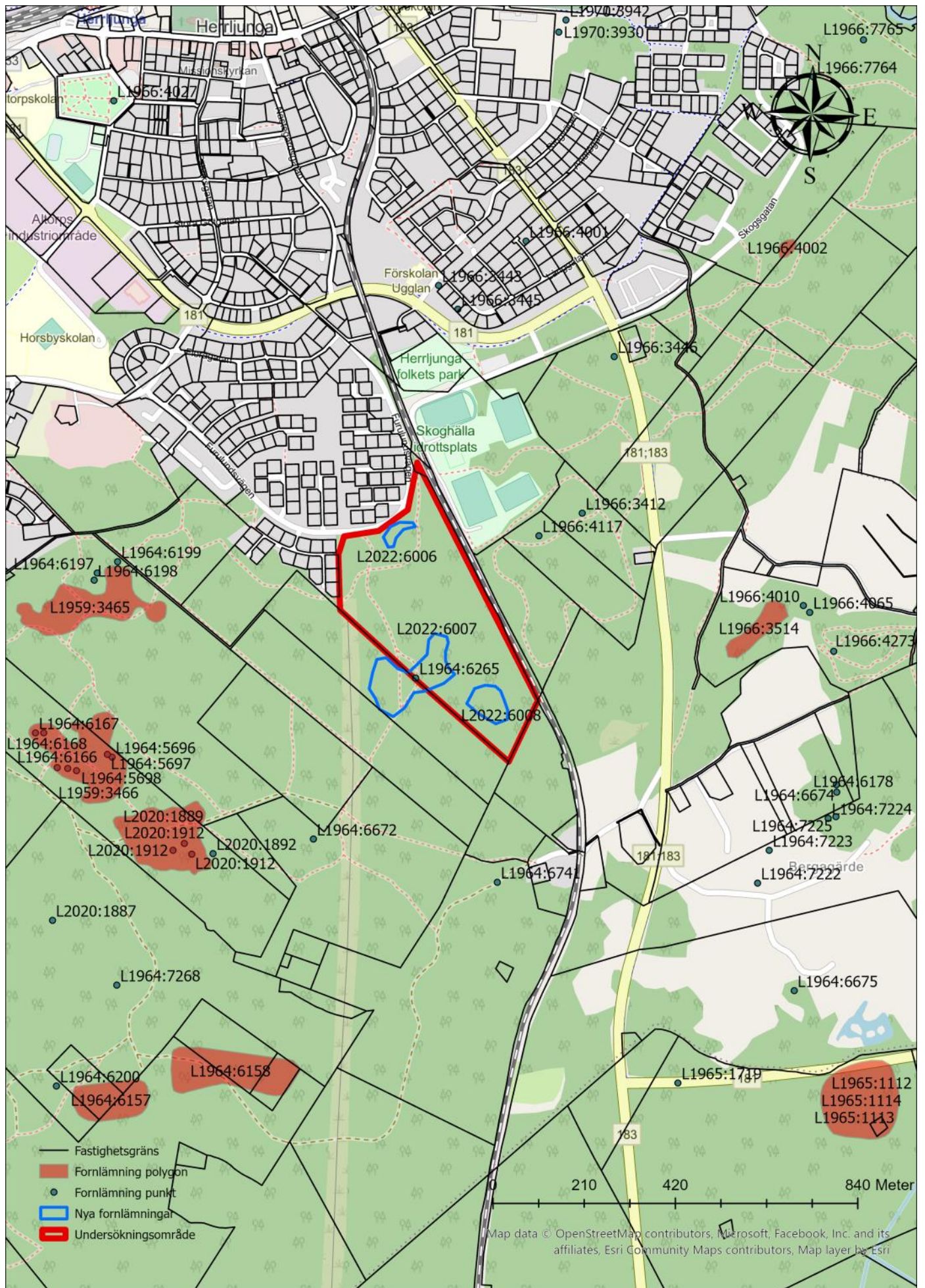
Syftet med utredningen var att klargöra om fornlämningar kommer att beröras av det planerade arbetsföretaget. I uppdraget ingick även att preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar.

Undersökningsresultatet ska kunna användas av Länsstyrelsen vid fortsatt tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i Herrljunga kommuns fortsatta planering.

Inom undersökningsområdet fanns en känd fornlämning i form av en skålgrop (L1964:6265). I närområdet finns rikligt med fornlämningar såsom gravfält (L1964:6759, L1964:7232) och ett flertal röjningsröseområden (L1959:3465, L1959:3466, L2020:1889). Därutöver finns även ett stort antal solitära gravar i form av rösen, stensättningar och resta stenar (se figur 4).

Kart- och arkivstudier

Utredningsområdet låg inom fastigheten Horsby 11:1 i Tarsled socken i Kullings härad. Namnformen Tarsled är belagd sedan 1393. Förledet i sockennamnet har sitt ursprung i mansnamnet Tor medan efterledet härleds till det fornsvenska ordet lef vilket betyder lämning. Namnformen Horsby är belagd 1540. Förledet Hors- har sitt ursprung från det fornsvenska ordet hors vilket betyder häst.

Figur 4. Karta som visar undersökningsområdet och kända fornlämningar i närområdet. Observera att utredningens nyupptäckta fornlämningarna även är markerade.

Figur 5. Utsnitt av den häradsekonomska kartan från 1890-talet där undersökningsområdet är markerat med blå färg längst till höger. Delar av dagens gatunät i det intilliggande samhället Herrljunga är markerade med vit och gul färg.

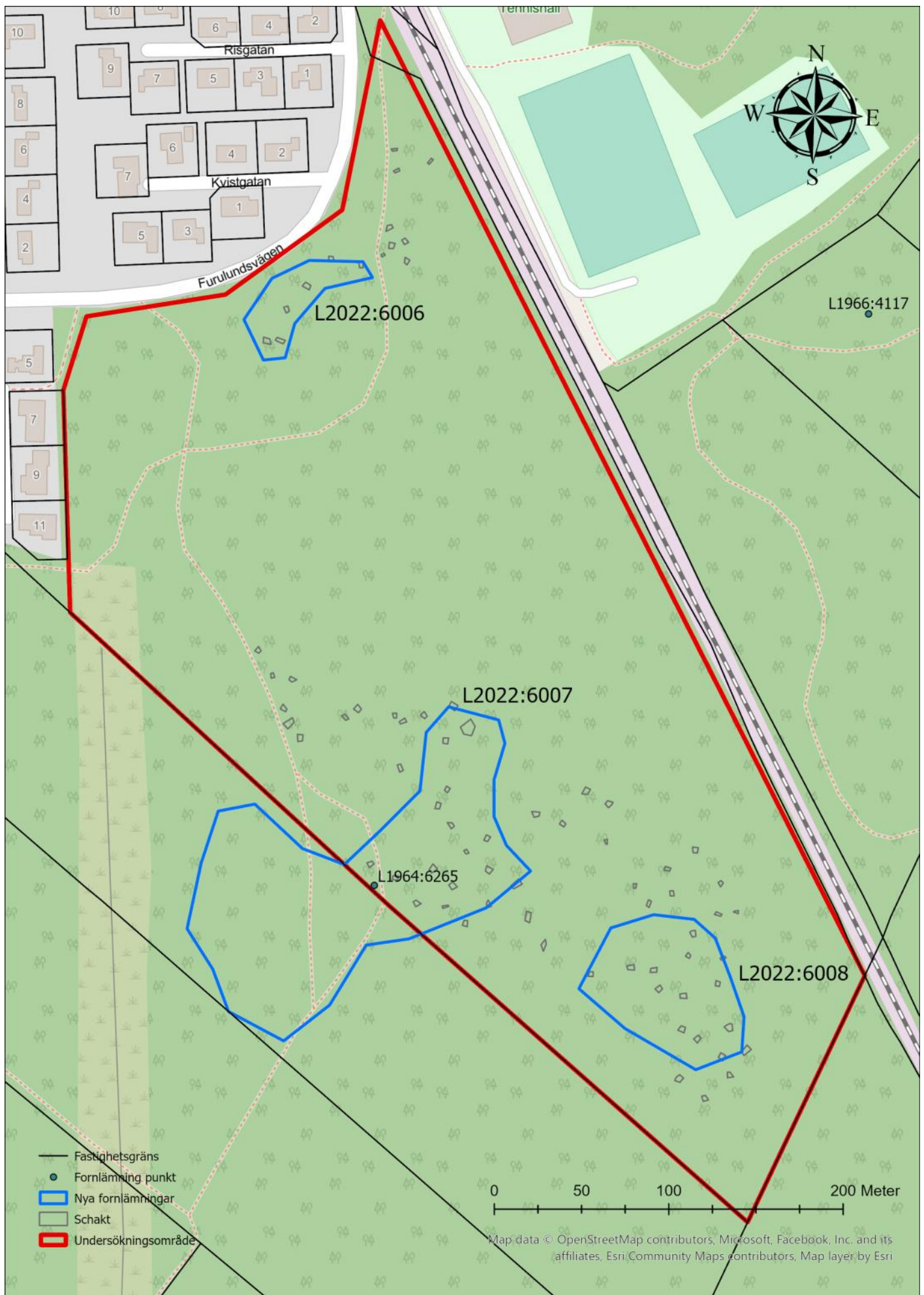
Genomgång av arkiv- och kartmaterial visade att undersökningsområdet under 1800-talet utgjordes av ett utmarksområde beläget långt från byn Horsbys gårdar och odlingsmarker. Det äldsta bevarade kartmaterialet där det aktuella området är synligt är den så kallade häradsekonomiska kartan från 1890-talet (se figur 5 ovan).

Metod och resultat

Efter okulär besiktning av utredningsområdet förlades schaktgrävningar inom ett mindre område i norr och inom ett större område i söder (se figur 6). Totalt grävdes 76 schakt fördelat på 691 kvadratmeter. Schakten var 2-22 meter långa och 1,3-3 meter breda. Efter undersökningen återfylldes schakten.

I schakt S432 hittades ett flintavslag (se figur 7) vilket senare återdeponerades. I övrigt framkom inga fynd. Inte heller påträffades några boplatslämningar.

Inmätningar utfördes med RTK-kopplad GPS och för dokumentationen användes en tablet och appen Arkeo. Fotografering skedde med mobilkamera.

Figur 6. Karta över undersökningsområdet med schakt och de nypptäckta fornlämningarna markerade. Utdrag ur Esri kartmaterial.

Figur 7. Endast ett fynd i form av ett flintavslag gjordes. Fyndet framkom i samband rensning i schaktet S432 och återdeponerades senare. Foto Johanna Lega.

Undersökningen resulterade i tre nya fornlämningar i form av röjningsröseområden av förhistorisk karaktär. I bilaga 1 finns schaktbeskrivningar och i bilaga 2 finns kartor som visar de grävda schaktens belägenhet. Nedan följer beskrivningar av de nyupptäckta lämningarna.

Område med fossil åkermark L2022:6006

Inom ett 20x70 meter stort relativt flackt område (NO-SV) hittades fyra röjningsrösen av förhistorisk karaktär. Rösena var övertorvade och runda, 2,5-3 meter stora och 0,2–0,4 meter höga. Stenstorleken var 0,2-0,4 meter. Området var naturligt avgränsat mot väster och öster i form av sluttningar och mot söder i form av ett mindre bergsområde. Mot norr fanns modern bebyggelse varav man kan förmoda att röjningsröseområdet ursprungligen varit större mot detta väderstreck.

Område med fossil åkermark L2022:6007

Inom en 130x215 meter stor förhöjning (NO-SV) hittades ett 50-tal röjningsrösen av förhistorisk karaktär. Rösena var övertorvade och i allmänhet runda, 2–3 meter i diameter och 0,1–0,4 m höga. Stenstorleken var 0,2–0,4 meter. Ställvis var röjningsrösena lagda invid 1-2 meter stora jordfasta stenblock. Området var naturligt avgränsat av våtmark mot norr och sluttningar mot nordväst och nordöst. Eftersom fornlämningsområdet fortsatte utanför undersökningsområdet mot väster gjordes en okulär besiktning åt detta väderstreck så att området kunde avgränsas även åt detta håll.

Område med fossil åkermark L2022:6008

Inom en 70x95 meter stor förhöjning (NV-SO) hittades ett 20-tal röjningsrösen av förhistorisk karaktär. Rösena var övertorvade och i allmänhet runda, 2–3 meter i diameter och 0,1–0,3 meter höga. Stenstorleken var 0,2–0,4 meter. Ställvis var röjningsrösena lagda invid jordfasta block som var 1–2 meter stora. Området var naturligt avgränsat av ett mindre bergsparti mot sydväst, av ett våtmarksområde mot söder och av sluttningar mot norr och nordöst.

Figur 8. Foto som visar en del av undersökningsområdet. Foto Mats Hellgren.

Slutsats och åtgärdsförslag

Undersökningen resulterade i tre nyupptäckta fornlämningar i form av röjningsröseområden av förhistorisk karaktär.

Göta Arkeologi bedömer att de två större röjningsröseområdena (L2022:6007 och L2022:6008) har vetenskaplig potential för förståelsen av äldre tiders odling och betesmark i området kring Herrljunga. Om det inte går att undvika de nyupptäckta fornlämningarna bör en förundersökning av dessa genomföras.

Det minsta området (L2022:6006) består av fyra röjningsrösen som sannolikt utgör en liten del av ett större borttaget röjningsröseområde. Den vetenskapliga potentialen för förståelsen av detta område bedöms vara mycket liten och därför anser Göta Arkeologi inte att det är nödvändigt med ytterligare undersökningar av lämningen.

Förundersökningen av L2022:6007 och L2022:6008 skulle med fördel kunna fokusera på att försöka sätta de fossila åkrarna i ett sammanhang. Detta kan ske genom kartering av rösen i kombination med naturvetenskapliga metoder såsom makrofossilanalyser, fosfatprover och ^{14}C -analyser. Analyserna kan ge information om hur länge och på vilket sätt markerna har nyttjats.

Källförteckning

Fornminnesregistret, app.raa.se

Ortnamnen i Älvsborgs län. Volym VIII, Ortnamnen i Kullings härad

Lantmäteriet, Historiska kartor. historiskakartor.lantmateriet.se

- 1890-97 Häradsekonomiska kartan Gällby, 33-5

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsen diarienummer: 431-19208-2022

Göta Arkeologi projektnummer: 2237

Kommun: Herrljunga

Socken: Tarsled

Fastighet: Horsby 11:1

Lämningsnummer: L1964:6265

Fältarbete: Fyra arbetsdagar (2022-09-05 - 2022-09-21)

Fältarbete personal: Mats Hellgren och Johanna Lega

Bilagor

Bilaga 1. Schaktbeskrivningar

Bilaga 2. Schaktplaner

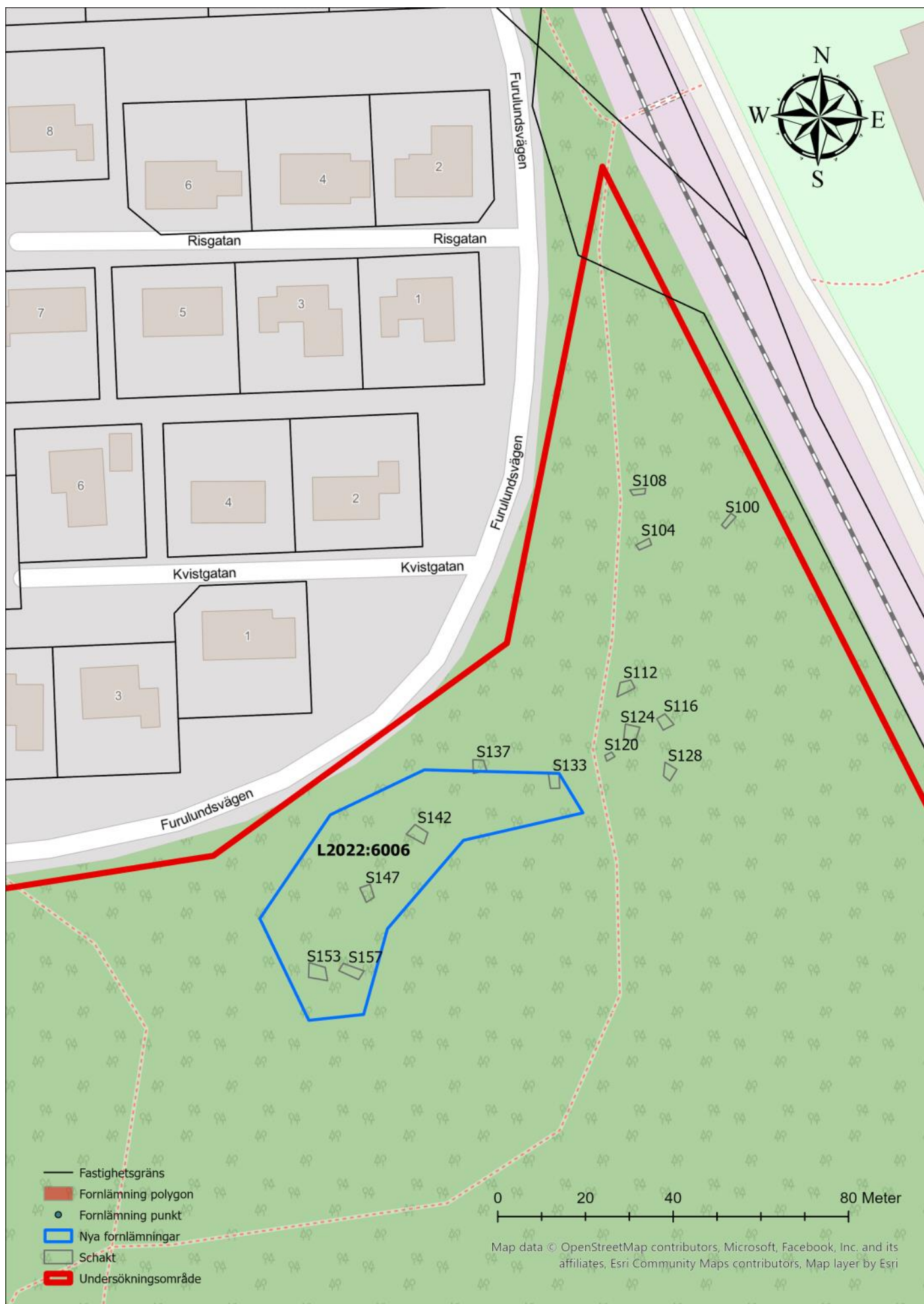
Bilagor

Bilaga 1 - Schaktbeskrivningar

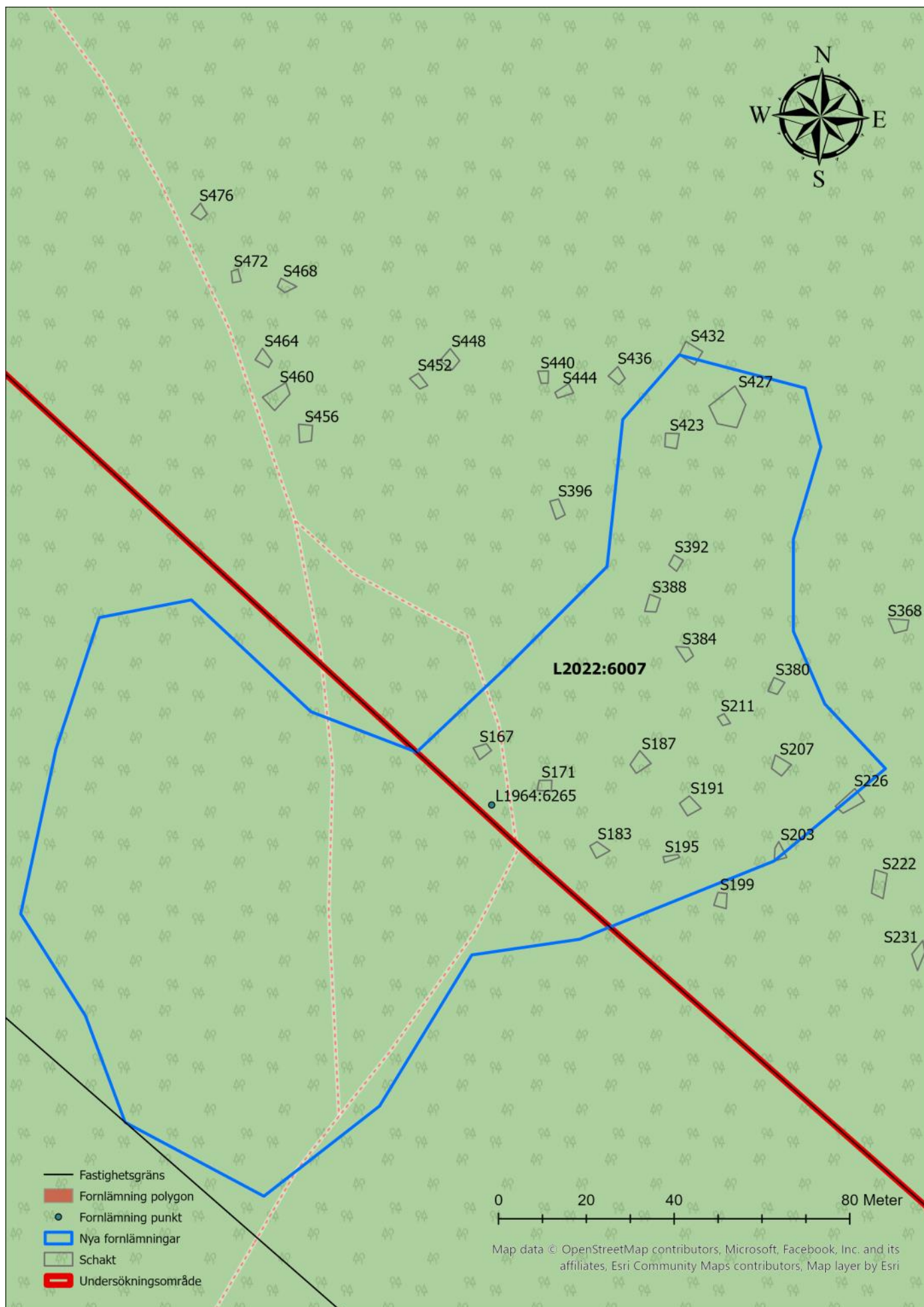
ID	Längd x Bredd (m)	Markslag	Jordmånsskikt	Schaktdjup (m)	Jordart	Kommentar
S100	2x1,3	Öppen mark	Fyllnadsmaterial	0,60		Asfalt, grus, lera mm
S104	3x1,3	Öppen mark	Fyllnadsmaterial	0,50		Jord, grus mm
S108	3x1,3	Öppen mark	Fyllnadsmaterial	0,40		Sten, grus mm
S112	4x3	Skog	Förna, Blekjord	0,10	Morän	
S116	2x2	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän	
S120	2x1,3	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän	
S124	3x2	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän	
S128	3x3	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän	
S132	4x2	Skog	Förna, Blekjord	0,18	Morän	
S137	3x3	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän	
S142	4x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän	
S147	3x2	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän	
S153	4x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,15	Morän	
S157	5x1,3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,18	Morän	
S167	3x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän	
S171	3x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,16	Morän	
S183	3x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän	
S187	4x3,5	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän	
S191	3x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,18	Morän	
S195	3x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,18	Morän	
S199	3x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,18	Morän	
S203	4x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,15	Morän	
S207	4x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,22	Morän	
S211	2x2	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän	
S222	3x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,15	Morän	
S226	6x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,24	Morän	
S231	2x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,24	Morän	
S235	2x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,15	Morän	
S239	5x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,25	Morän	
S246	3,5x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,18	Morän	
S252	3x2,5	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän	
S256	4x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,18	Morän	
S260	3x2,5	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,25	Morän	
S268	3x2,5	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän	
S272	3x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,18	Morän	
S276	4x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,24	Morän	
S280	3x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän	
S284	3x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,24	Morän	
S288	4x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,18	Morän	
S294	4x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,18	Morän	
S300	3x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,25	Morän	
S304	2x1,3	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän	Mycket blockrikt
S308	3x2,5	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,24	Morän	
S314	2x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,15	Morän	
S318	3x1,3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,22	Morän	
S322	2,5x1,3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän	
S326	2x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,15	Morän	
S330	3x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,22	Morän	
S334	2,5x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,18	Morän	Mycket blockrikt
S338	4x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän	
S342	3x2	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän	Mycket blockrikt

S346	3x1,5	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän
S350	2x2	Skog	Förna, Blekjord	0,20	Morän
S355	3x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,18	Morän
S360	4x3	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän
S364	3x2	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän
S368	4x3	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän
S380	3x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,25	Morän
S384	3x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,25	Morän
S388	3x2	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,24	Morän
S392	22x2	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän
S396	3,5x1,5	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän Mycket blockrikt
S423	3x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,15	Morän
S427	8x6	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän
S432	4x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän 1 flintavslag
S436	3x2,5	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,25	Morän
S440	2x2	Skog	Förna, Blekjord	0,18	Morän
S444	3x2	Skog	Förna, Blekjord	0,25	Morän
S448	3x3	Skog	Förna, Blekjord	0,22	Morän
S452	3x2	Skog	Förna, Blekjord	0,24	Morän
S456	4x3	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän
S460	4x3	Skog	Förna, Blekjord	0,18	Morän
S464	4x3	Skog	Förna, Blekjord	0,16	Morän
S468	4x3	Skog	Förna, Matjord, Blekjord	0,20	Morän
S472	2x2	Skog	Förna, Blekjord	0,15	Morän Mycket blockrikt
S476	3x2	Skog	Förna, Blekjord	0,22	Morän

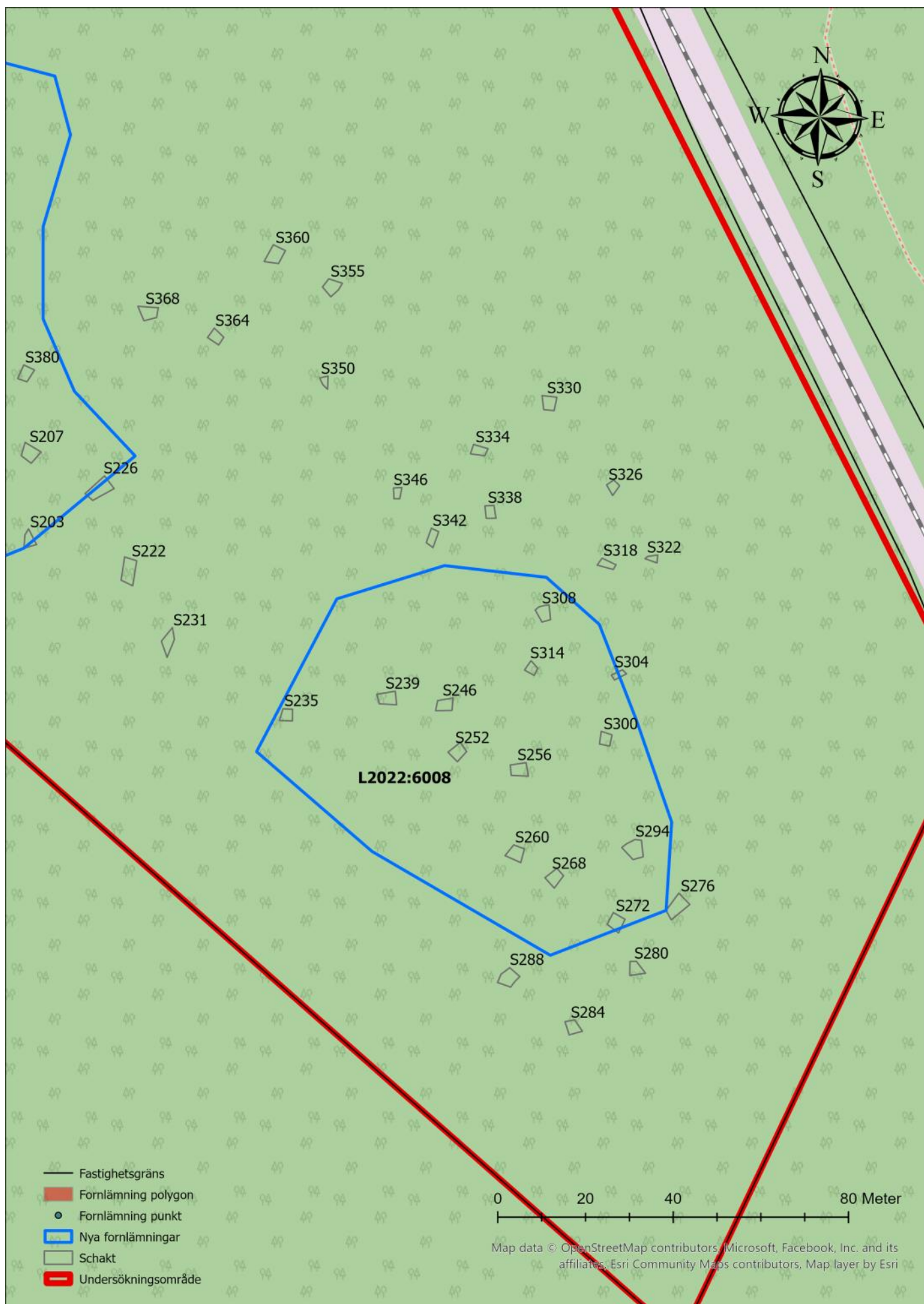
Bilaga 2 - Schaktplan L2022:6006

Bilaga 2 - Schaktplan L2022:6007

Bilaga 2 - Schaktplan L2022:6008

GÖTA
ARKEOLOGI